

ЗАЛЕЗЪТ НА КРЕПОСТТА МАРКЕЛИ ПО СФРАГИСТИЧНИ ДАННИ

Живко АЛАДЖОВ

Крепостта Маркели (Карнобатската крепост) се намира на 7,5 км югозападно от съвременния град. Редовни археологически проучвания тук се правят от 1986 г. (Аладжов 2007, 49). Резултатите показват, че най-вероятно тя е построена по времето на император Анастасий и се свързва с известната от изворите Маркела/Маркели. Името идва от името на реката и на местността, в която се намира – „място наречено Маркели“. Крепостта играе съществена роля в българо-византийските отношения в периода от IX – X в. до XI – XIII в. При археологическите разкопки се откриха останки от отбранителни съоръжения – ров и вал, крепостни стени, църкви и сгради свързани с функциите на крепостта през различните периоди. Между открития материал впечатляват графитните рисунки (Аладжов 2009 б, 86 – 92), златното монетно съкровище (Аладжов 2009, 453 – 456; Aladzhov 2011, 408 – 409), сфрагистичният материал (Аладжов 2013, 203 – 206; Аладжов 2015, 87 – 91) и др.

В района¹ на крепостта Маркели по различно време и обстоятелства са открити седем оловни печати, които днес се съхраняват в различни музейни сбирки и часни колекции² (Jordanov 2009, III/1, №№ 443, 1412, 1606; Jordanov 2009, III/2, №№ 1962, 2142). Част от тях са публикувани, но все още липсва анализ за ролята на тази крепост в светлината на сфрагистичния материал.

В настоящото изложение ще се спра на един печат, който според мен има отношение към последните десетилетия от функционирането на Маркели.

---

¹ В района на крепостта се включват съвременните селища – Крумово градище и Карнобат.

² Това са известните в литературата екземпляри.

Описанието на печата е следното:

На *лицето* са изписани букви представени в монограмна форма, които могат да се разчетат като 'Αλεξίου, а долу τοῦ (**Обр. 1а**).

На *опакото* са изобразени букви, които могат да се разтълкуват като Κωντοστεφάνου. От лицето τοῦ се свързва с Κωντοστεφάνου или τοῦ Κωντοστεφάνου (**Обр. 1б**).

Олово, 37мм

От описанието е видно, че печатът е различен от известните от България моливдовули. Досега у нас няма публикуван моливдовул с горното описание (Jordanov 2003, I; Jordanov 2006, II; Jordanov 2009, III/1; Jordanov 2009, III/2). Подобен паметник със същите надписи, но отпечатан с друг булотирион се съхранява в сбирката на Dumburton Oaks (Seibt 1993, 26). Относно неговата датировката и интерпретация, съчетана с резултатите от археологическите изследвания, правдоподобно изглежда мнението на Вернер Зайбт, който го отнася към XII – XIII в. (Seibt 1993, 26).

Разчетените имена върху двете страни на паметника свързват собственика на печата с името на Алексей Контостефан. От фамилията Контостефани в България са известни печатите на различни нейни представители: деспот Стефан Контостефан, Никифор Контостефан и севаст Теодор Контостефан, както и на Алексей Контостефан. Описаният моливдовул е първият екземпляр от България, при който имената са изписани в монограмна форма (Йорданов 2003, 34 – 35).

Информацията за Алексей Контостефан е твърде оскъдна. Той е второ дете в семейството на Стефан Контостефан и Анна Комнина, но годината му на раждане не е уточнена³ (Varzos 1984). Предполага се, че това е след 1130 г, а е починал през 1176 г под монашеското име Антоний.

³ Дъщеря на император Йоан II Комнин (1118 – 1143) и сестрата на император Мануил I Комнин (1143 – 1180). Вж. Varzos, 1984.

Печати на Алексей Контостефан са откривани в района на Нова Загора (Йорданов 2003, 34 – 35) и крепостта Блесна (Аладжов 2009а, 188 – 194; Аладжов 2010, 167 – 172; Jordanov 2009, III/1, № 1013; Jordanov 2011, 80 – 81), а на членове от фамилията Контостефан са намерени отново в района на Нова Загора (Йорданов 2011, 175 – 176). Екземплярът на Алексей Контостефан от Маркели, крепост, разположена на североизток от споменатите територии, е новост и разширява периметъра на разпространение на печатите на тази фамилия. Общото между известните досега моливдовули на Алексей Контостефан от България е това, че при тях няма изписани длъжност и титла, а само принадлежността му към рода на Комнините. Гореописаниеят печат се различава от предходните екземпляри не само по начина на изписване името на притежателя, а и по липсата на индикации за връзката на лицето с династията на Комнините. Относно датировката на печатите на Алексей Контостефан, Иван Йорданов ги отнася към XII в. (Jordanov 2011, 80 – 81). Това най-общо е времето, което показва и нумизматичния материал открит в Маркели, златното монетно съкровище от крепостта (Аладжов 2015, 87 – 91), както и археологическите податки по възстановяването на кръстополната църква в нея.

Съкровището от Маркели най-вероятно е укрито по време на управлението на император Йоан II Комнин (1118 – 1143). Царуването на Йоан Комнин започнало при една сравнително спокойна обстановка, която обаче скоро била нарушена. Едни от сериозните врагове на Византия от това време са печенезите. През 1122 г. на големи маси те преминали Дунава, прекосили Мизия и достигнали до Македония и Тракия (Острогорски 1996, 485). При Верея (Стара Загора) византийската войска ги напада и им нанася унищожителен удар. Голяма част от нашествениците били избити, други отстъпват на север, а част от пленниците насилствено са заселени в империята (Ангелов 1968, 167). Можем да предположим, че с движенията на тези варвари на юг и обратно, обитателите на крепостта са били застрашени и преди да я напуснат са укрили съкровището. Вероятно това е бил и поводът Алексей Контостефан да изпрати писмо, скрепено с въпросния печат до неизвестно за нас лице, живеещо тук. Тези разсъждения насочват към възможна дата – първата половина на XII в. Особеностите на представения печат обаче ме карат по-скоро да го свържа с църковната активност на Алексей Контостефан и участието му в заседанията на синода през 1157 г., 1166 г. и най-вече през 1170 г. (Йорданов 2003, 34 – 35). Именно последната дата считам за най-вероятно да е свързана с въпросния моливдовул. Ситуацията на терена показва, че тогава започва и възстановяването на полуразрушената църква в крепостта.

Безспорно значението на този печат е голямо, освен, че е първият публикуван на Алексей Контостефан от този вид в българските земи, той е открит в конкретна археологическа среда и кореспондира с намерения тук подемен материал. Това ми дава основание да приема, че той е и свързан със залеза на крепостта Маркели през XII в.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Аладжов 2008:** Ж. Аладжов. Писаното за Маркели. Тракия и Хемимонт IV – XIV в. Варна, 2008, 49 – 58.
- Аладжов 2009:** Ж. Аладжов. Златен пръстен от крепостта Маркели край Карнобат. В: *Eurica*. In *Honorem Ludmilae Donchevae-Petkovaе*, София, 2009, 453 – 456.
- Аладжов 2009 а:** Ж. Аладжов. Още данни за живота и кариерата на един висш византийски сановник. В: „Проблеми и предизвикателства на археологическите и културно-историческите проучвания“. Пловдив, 2009, 188 – 194.
- Аладжов 2009 б:** Ж. Аладжов. Рисунките-графити от карнобатската крепост и тяхната възка с историческите събития. – Приноси към българската археология, VI, 2009, 86 – 92.
- Аладжов 2010:** Ж. Аладжов. За крепостта Блесна (Блисмос) извори и факти. – Известия на исторически музей Кюстендил, XV, 2010, 167 – 172.
- Аладжов 2013:** Ж. Аладжов. Печат на Константин Дука от крепостта Маркели. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 9, 2013, 203 – 206.
- Аладжов 2014:** Ж. Аладжов. Нумизматични данни за етническите промени в Тракия и Хемимонт през XI – XII в. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 10, 2014, 131 – 138.
- Аладжов 2015:** Ж. Аладжов. Печат на Алексей Контостефан от Маркели (XII). – *Bulgaria Mediaevalis*, 4 – 5, 2013 – 2014, 87 – 91.
- Ангелов 1968:** Д. Ангелов. История на Византия. II, София, 1968, 167.
- Йорданов 1999:** Ив. Йорданов. Средновековни сфрагистични материали от Новозагорско. – В: Сборник археологически и исторически проучвания в Новозагорско. Нова Загора, 1999, 175 – 176.
- Йорданов 2003:** Ив. Йорданов. Печати на императорската фамилия Комнини-Ангели (1081 – 1203) от територията на днешна България. – В: Плиска - Преслав, 9, София, 2003, 34 – 35.
- Острогорски 1996:** Г. Острогорски. История на Византийската държава, София, 1996.
- Aladzhov 2011:** Zh. Aladzhov. Thrace and Haemimont – Ethnic Problems 11th-12th C. – In: Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Sofia 22-27 august 2011. Abstracts of free Communications, Vol.III, Sofia, 2011, 408-409.
- Jordanov 2009:** I. Jordanov. Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria. Sofia, Vol. III/1.
- Jordanov 2009:** I. Jordanov. Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria. Sofia, Vol. III/2.
- Jordanov 2011:** I. Jordanov. The Collection of Medieval Seals from National Archaeological Museum Sofia. Sofia, 2011.
- Seibt 1993:** W. Seit. Zur Problematik Byzantinischer Monogrammsiegel. Mit Berücksichtigung der späten Entwicklung. *Studies in Byzantine Sigillography*, 3, 1993.

Varzos 1984: K. Varzos. *Η Γενεαλογία των Κομνηνών* [*The Genealogy of the Komnenoi*] (in Greek). Thessaloniki: Byzantine Research Centre, 1984.

ТЕКСТ КЪМ ИЛЮСТРАЦИИТЕ:

Обр. 1 а,б. Печат на Алексей Контостефан от Маркели

DECLINE OF THE MARKELI FORTRESS ON SPHRAGISTIC DATA

Zhivko ALADZHOV

(Summary)

Lead seals have been discovered at different times and circumstances in the Markeli Fortress area, housed today in museum or private collections. Most of them have been published, but there is not yet an analysis of the role of this fortress in the light of the sphragistic data.

The work hereby presents a very rare seal. Its description is as follows:

The obverse bears letters arranged in a monogram shape; they can be read as 'Αλεξίον, and below – τοῦ.

The reverse displays letters that can be interpreted as Κοντιστεφάνου. From the obverse τοῦ is related to Κοντιστεφάνου or τοῦ Κοντιστεφάνου.

Lead. 37 mm

The description reveals that the seal is different in design compared to the rest known Molybdobullae. However, the collection of Dumbarton Oaks contains a similar piece with the same legend but struck by still another bulleuterion. The rarity of the seal is also evidenced by the fact that so far from Bulgaria there is not known and published one with the above description.

The analysis of the archaeological and sphragistic artifacts from Markeli shows that the molybdobulla in question is most probably associated with the decline of the fortress in the 12th c.

